

УДК 347.157.1(4)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.39>

ФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ, ФРАНЦІЇ ТА ІТАЛІЇ

Качурінер В.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри морського та міжнародного права

Міжнародного університету

ORCID: 0000-0003-2553-5071

Качурінер В.Л. Формування цивільної дієздатності неповнолітніх у праві Європейського Союзу: досвід Німеччини, Франції та Італії.

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу формування та розвитку інституту цивільної дієздатності неповнолітніх у праві Німеччини, Франції та Італії в контексті європейського правового поля.

Дослідження базується на нормах національних цивільних кодексів, Конвенції ООН про права дитини 1989 року та статті 24 Хартії основних прав ЄС, які визначають спільні принципи: вік повноліття 18 років, обмежена дієздатність неповнолітніх, обов'язкова згода законних представників для значних правочинів та пріоритет найкращих інтересів дитини.

Особлива увага приділяється національним механізмам емансипації, судовому контролю та визнанню правочинів дійсними або недійсними, а також судовій практиці, що ілюструє захист неповнолітнього від несприятливих зобов'язань.

Розглянуто специфіку застосування цих норм у сучасних умовах цифровізації, міграційних процесів та молодіжного підприємництва, що породжує колізії, ризики недійсності угод та труднощі транскордонного визнання через недостатню гармонізацію на рівні ЄС.

У статті наголошується на необхідності посилення транскордонного визнання емансипації, запровадження автоматизованих перевірок дієздатності в цифровому середовищі та розробки рекомендацій щодо цифрової дієздатності неповнолітніх для забезпечення стабільності цивільного обороту в межах внутрішнього ринку ЄС.

Зарубіжний досвід є цінним для України в контексті євроінтеграції: Цивільний кодекс України (статті 31–35, 203, 221–222) містить аналогічні механізми, але потребує адаптації до цифрових реалій, посилення контролю та врахування принципу найкращих інтересів дитини як основного критерію при визнанні правочинів недійсними. Це особливо актуально в умовах післявоєнної відбудови, коли зростає кількість сімейних бізнесів, молодіжного підприємництва та транскордонних інвестицій.

Зроблено висновок про стійку тенденцію до балансу між посиленням захисту вразливих осіб та розширенням автономії неповнолітніх пропорційно віку та зрілості. Перспективи подальшої гармонізації в ЄС пов'язані з м'яким правом (рекомендації, найкращі практики), а для національних систем – з адаптацією до цифрових викликів та транскордонних відносин.

Ключові слова: цивільна дієздатність, неповнолітні, порівняльне правознавство, ЄС, міжнародні договори, цифровізація, правочини, цивільне право, цивільне законодавство.

Kachuriner V.L. The formation of civil capacity of minors in the law of the European Union: experience of Germany, France, and Italy.

The article is dedicated to a comparative legal analysis of the formation and development of the institution of civil capacity of minors in the law of Germany, France, and Italy within the context of the European legal framework.

The study is based on the provisions of national civil codes, the United Nations Convention on the Rights of the Child of 1989, and Article 24 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, which establish common principles: the age of majority is 18 years, minors have limited capacity, significant transactions require the consent of legal representatives, and the priority of the best interests of the child.

Particular attention is paid to national mechanisms of emancipation, judicial control, and the recognition of transactions as valid or invalid, as well as judicial practice that illustrates the protection of minors from disadvantageous obligations.

The article emphasizes the need to strengthen cross-border recognition of emancipation, introduce automated capacity checks in the digital environment, and develop recommendations on the digital capacity of minors to ensure the stability of civil turnover within the EU internal market.

The foreign experience is valuable for Ukraine in the context of European integration: the Civil Code of Ukraine contains similar mechanisms but requires adaptation to digital realities, strengthened control, and consideration of the principle of the best interests of the child as the primary criterion for declaring transactions invalid. This is particularly relevant in the context of post-war reconstruction, when the number of family businesses, youth entrepreneurship, and cross-border investments is increasing.

The conclusion is drawn about a steady trend toward balancing the strengthening of protection for vulnerable persons with the expansion of minors' autonomy in proportion to their age and maturity. Prospects for further harmonization in the EU are associated with soft law (recommendations, best practices), while for national systems – with adaptation to digital challenges and cross-border relations.

Key words: civil capacity, minors, comparative law, EU, international treaties, digitalization, transactions, civil law, civil legislation.

Постановка проблеми. Інститут цивільної дієздатності неповнолітніх є одним із ключових елементів сучасного цивільного права, що забезпечує баланс між захистом вразливих осіб та свободою цивільного обороту. У праві Європейського Союзу формування цього інституту відбувається під впливом гармонізації національних законодавств, норм міжнародного права (зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року [1]) та принципів захисту прав людини, закріплених у Хартії основних прав ЄС [2].

У країнах-членах ЄС, таких як Німеччина, Франція та Італія, регулювання дієздатності неповнолітніх має спільні риси (вік повноліття 18 років, обмежена дієздатність від 14-16 років, обов'язкова згода законних представників для значних правочинів), але водночас демонструє суттєві національні відмінності в обсязі прав неповнолітніх, механізмах емансипації, судовому контролю та визнанні правочинів дійсними. Ці відмінності ускладнюють транскордонні цивільно-правові відносини, сімейні та комерційні операції за участю неповнолітніх, а також гармонізацію права в межах внутрішнього ринку ЄС.

У сучасних умовах зростання цифровізації (онлайн-правочини, смарт-контракти, електронна комерція), міграційних процесів та активізації молодіжного підприємництва проблема набуває особливої актуальності: неповнолітні дедалі частіше стають учасниками складних правових відносин без достатнього правового захисту чи чітких механізмів перевірки їхньої дієздатності. Водночас недостатня уніфікація норм на рівні ЄС породжує колізії, ризики недійсності правочинів та труднощі у визнанні рішень національних судів в інших країнах-членах.

Таким чином, існує потреба в комплексному порівняльно-правовому аналізі формування інституту цивільної дієздатності неповнолітніх у праві Німеччини, Франції та Італії, виявленні спільних тенденцій та національних особливостей, а також оцінці перспектив гармонізації цих норм у правовому полі Європейського Союзу.

Мета статті – провести порівняльно-правовий аналіз формування та розвитку інституту цивільної дієздатності неповнолітніх у праві Німеччини, Франції та Італії, визначити ключові принципи, механізми обмеження та розширення дієздатності, виявити вплив європейського права на національні системи та запропонувати напрями подальшої гармонізації в рамках ЄС.

Стан опрацювання проблематики. Питання цивільної дієздатності неповнолітніх та її формування в національному праві країн ЄС є предметом тривалих досліджень у цивільному, сімейному та порівняльному праві. У європейській доктрині значну увагу приділено аналізу норм Bürgerliches Gesetzbuch (Німеччина), Code civil (Франція) та Codice civile (Італія), а також їх взаємодії з Конвенцією ООН про права дитини, Європейською конвенцією з прав людини та Хартії основних прав ЄС.

Серед зарубіжних дослідників, які суттєво вплинули на розуміння проблеми, можна виділити: H. Coing, D. Medicus, P. Schlechtriem, F. Terré, P. Simler, Y. Lequette, P. Rescigno, C.M. Bianca, G. Alpa, а також авторів порівняльних праць – K. Zweigert, H. Kötz, M. Rheinstein, J.M. Smits. Вони аналізували еволюцію інституту дієздатності, механізми емансипації, судовий контроль та колізійні питання в транскордонних відносинах.

В українській науці питання цивільної дієздатності неповнолітніх досліджувалися переважно в національному контексті – праці Р.А. Майданика, Н.С. Кузнецової, О.В. Дзери. Водночас спеціальних комплексних досліджень, присвячених саме формуванню інституту дієздатності неповнолітніх у праві Німеччини, Франції та Італії з акцентом на європейську гармонізацію, в українській юридичній літературі бракує, що підтверджує наукову новизну та актуальність пропонованого аналізу.

Виклад основного матеріалу. Інститут цивільної дієздатності неповнолітніх є одним із фундаментальних елементів цивільного права, що забезпечує захист вразливих осіб від несприятли-

вих правових наслідків та водночас дозволяє поступове набуття досвіду самостійного вчинення правочинів. У праві Європейського Союзу формування цього інституту відбувається під впливом національних цивільних кодексів країн-членів, норм міжнародного права (зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року) [1] та принципів захисту прав людини, закріплених у Хартії основних прав ЄС (ст. 24) [2].

У країнах-членах ЄС, зокрема Німеччині, Франції та Італії, регулювання дієздатності неповнолітніх демонструє спільні риси: вік повноліття встановлено на рівні 18 років, неповнолітні мають обмежену дієздатність, а значні правочини вимагають згоди законних представників. Водночас національні системи відрізняються деталями механізмів емансипації, судового контролю та визнання правочинів дійсними. Ці відмінності ускладнюють транскордонні цивільно-правові відносини, сімейні та комерційні операції за участю неповнолітніх, а також процес гармонізації права в межах внутрішнього ринку ЄС.

У сучасних умовах зростання цифровізації (онлайн-правочини, смарт-контракти, електронна комерція), міграційних процесів та активізації молодіжного підприємництва проблема набуває особливої актуальності: неповнолітні дедалі частіше стають учасниками складних правових відносин без достатнього захисту чи чітких механізмів перевірки їхньої дієздатності. Недостатня уніфікація норм на рівні ЄС породжує колізії, ризики недійсності правочинів та труднощі у визнанні рішень національних судів в інших країнах-членах.

У Німеччині інститут цивільної дієздатності (*Geschäftsfähigkeit*) регулюється §§ 104–113 *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB). Діти до 7 років є повністю недієздатними (§ 104 BGB), їхні правочини є абсолютно недійсними [3]. Від 7 до 18 років неповнолітні мають обмежену дієздатність (§ 106 BGB): вони можуть вчиняти правочини, що приносять лише юридичну вигоду, або дрібні побутові операції з кишеньковими грошима (§ 110 BGB – «*Taschengeldparagraf*»). Для інших правочинів потрібна попередня згода або наступне схвалення законних представників (§ 107 BGB). Емансипація можлива лише в окремих випадках (наприклад, через шлюб до 16 років за винятком), але повна дієздатність настає з 18 років (§ 2 BGB) [4].

Судова практика Німеччини послідовно підкреслює пріоритет захисту інтересів неповнолітнього (*Kindeswohl*) при оцінці правочинів, укладених без згоди законних представників. Такі правочини вважаються *schwebend unwirksam* (тимчасово недійсними) відповідно до §§ 107–108 BGB. Вони набувають дійсності лише після схвалення батьків або піклувальника, а за відсутності схвалення можуть бути визнані недійсними з моменту вчинення (*ex tunc*), якщо угода завдає шкоди інтересам дитини.

Класичним прикладом є рішення *Bundesgerichtshof* від 25 листопада 2004 року (справа V ZB 13/04, BGHZ 161, 170), у якому суд розглядав безоплатну передачу земельної ділянки з будинком у співвласність неповнолітнім дітям. Незважаючи на наявність обтяжень (іпотека, право нісьбрауху матері, право на повернення), BGH визнав речовий акт передачі права власності (*Auflassung*) лише юридично вигідним (§ 107 BGB), тому він не потребував додаткового схвалення. Водночас суд наголосив, що при наявності реальних ризиків для інтересів дитини (наприклад, особистої відповідальності чи значних витрат) правочин залишається *schwebend unwirksam* і може бути остаточно визнаний недійсним [5].

Аналогічний підхід підтверджується в рішенні BGH від 28 квітня 2022 року (справа V ZB 4/21), де йшлося про придбання неповнолітнім часткової власності (*Miteigentum*) на нерухомість. Суд відмовив у реєстрації без згоди представників, оскільки угода містила потенційні правові недоліки (особи-ста відповідальність за борги за § 566 BGB), що суперечить інтересам дитини. Це рішення підкреслює необхідність цілісної оцінки (*Gesamtbetrachtung*) правових наслідків для неповнолітнього [6].

Таким чином, німецька судова практика послідовно застосовує принцип *schwebend unwirksam* як інструмент захисту неповнолітнього від несприятливих зобов'язань. Суд оцінює не лише формальну вигоду, а й потенційну шкоду інтересам дитини (*Kindeswohl*), дозволяючи визнати правочин недійсним з моменту вчинення, якщо він створює ризики або обтяження.

У Франції дієздатність неповнолітніх регулюється *Code civil* (статті 388–413) [7]. Повноліття настає з 18 років (ст. 388). Неповнолітні мають обмежену дієздатність: вони можуть вчиняти дрібні побутові правочини, але для значних потрібна згода батьків або адміністратора (ст. 389–389-7). Стаття 388-1 надає неповнолітньому здатному до розсуду (*capable de discernement*) право бути почутим у будь-якій процедурі, що стосується його, що посилює захист інтересів дитини.

Емансипація можлива з 16 років за рішенням суду або автоматично через шлюб (ст. 413-1–413-8) [8]. Правочини без згоди є оспорюваними, а суд враховує найкращі інтереси дитини (*intérêt supérieur de l'enfant*), що відповідає Конвенції ООН про права дитини.

Судова практика Франції щодо дієздатності неповнолітніх базується на положеннях *Code civil* (статті 388–413), де акцент робиться на *discernement* (здатність до розсуду) дитини та *intérêt*

supérieur de l'enfant (найкращі інтереси дитини). Правочини неповнолітніх без згоди батьків або адміністратора вважаються оспорюваними (*nullité relative*), а суд може визнати їх недійсними, якщо вони шкодять інтересам неповнолітнього. Ключовим є рішення Cour de cassation, Chambre civile 1, від 14 січня 2009 року (pourvoi n° 07-16.451), у якому суд розглядав можливість спадкоємців посилатися на недієздатність неповнолітнього для скасування договору, укладеного з їхнім попередником. Суд постановив, що спадкоємці, як правонаступники дієздатної особи, не можуть опиратися на недієздатність неповнолітнього (*mineur*), оскільки *nullité* захищає саме неповнолітнього, а не контрагента. Угода визнана дійсною, але рішення підкреслює, що недієздатність неповнолітнього робить правочини оспорюваними виключно на його користь, дозволяючи визнати їх недійсними з моменту укладення, якщо вони шкодять його інтересам [9].

В Італії *Codice civile* (ст. 2) встановлює повноліття з 18 років. Неповнолітні мають обмежену дієздатність: вони можуть вчиняти дрібні правочини, але для значних потрібна згода батьків або піклувальника (ст. 320, 371). Емансипація (*emancipazione*) можлива через шлюб з 16 років або за рішенням суду (ст. 394), що надає обмежену здатність до звичайної адміністрації [10]. Правочини без згоди є *annullabili* (скасовуваними), а судовий контроль спрямований на захист інтересів неповнолітнього.

У всіх трьох країнах вік повноліття – 18 років, обмежена дієздатність від 7–14 років, обов'язкова згода представників для значних правочинів. Спільним є вплив Конвенції ООН про права дитини (ратифікована всіма країнами ЄС), що вимагає врахування найкращих інтересів дитини (ст. 3) та права дитини бути почутою (ст. 12) [1; 11].

Відмінності: Німеччина – жорсткіша система з чітким поділом на повну недієздатність до 7 років; Франція – сильний акцент на *discernement* та слухання дитини; Італія – гнучкіша емансипація через шлюб. Право ЄС (Хартія основних прав, ст. 24) не гармонізує безпосередньо цивільну дієздатність, але впливає через принципи найкращих інтересів дитини та свободи пересування [2].

Висновки. Проведене порівняльно-правове дослідження формування та розвитку інституту цивільної дієздатності неповнолітніх у праві Німеччини, Франції та Італії дозволяє зробити низку узагальнень щодо спільних тенденцій, національних особливостей та впливу європейського правового поля на цю сферу.

У всіх трьох країнах-членах Європейського Союзу інститут цивільної дієздатності неповнолітніх базується на єдиному принципі: повна дієздатність настає з досягненням 18 років, а до цього віку дієздатність є обмеженою або відсутньою. Німеччина (§§ 104-113 BGB) демонструє найбільш жорстку та структуровану систему: чітке розмежування на повну недієздатність до 7 років, обмежену дієздатність від 7 до 18 років із «*Taschengeldparagraph*» (§ 110 BGB) як винятком для дрібних операцій, та обов'язкову попередню або наступну згоду законних представників для всіх значних правочинів. Франція (статті 388–413 Code civil) акцентує увагу на здатності дитини до розсуду (*discernement*) та її праві бути почутою в будь-якій процедурі, що стосується її інтересів (ст. 388-1), що відображає сильний вплив принципів Конвенції ООН про права дитини. Італія (статті 2, 320, 371, 394 Codice civile) пропонує найбільш гнучкий підхід до емансипації (*emancipazione*), яка може настати через шлюб з 16 років або за рішенням суду, дозволяючи неповнолітньому здійснювати звичайну адміністрацію майном.

Спільними для трьох систем є: обов'язкова участь законних представників (батьків, піклувальників) у значних правочинах; можливість оскарження або визнання недійсними правочинів, укладених без належної згоди (*schwebend unwirksam* у Німеччині, оспорювані у Франції та Італії); пріоритет найкращих інтересів дитини (*intérêt supérieur de l'enfant*, *Kindeswohl*, *interesse del minore*) як основного критерію судового контролю; вплив міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН про права дитини (ратифікована всіма країнами ЄС) та статті 24 Хартії основних прав ЄС, які вимагають врахування думки дитини, здатної до розсуду, та захисту її прав у всіх діях, що її стосуються.

У контексті сучасних викликів – цифровізації цивільного обороту, зростання електронної комерції, смарт-контрактів, міграції сімей та молодіжного підприємництва – національні системи стикаються з новими ризиками: неповнолітні дедалі частіше укладають онлайн-угоди без фізичної присутності представників, що ускладнює перевірку дієздатності та згоди. У Німеччині та Франції суди вже розглядають випадки недійсності цифрових правочинів неповнолітніх, у Італії – питання емансипації для цифрових активів. Перспективним напрямом є розробка на рівні ЄС рекомендацій або рамкових принципів щодо цифрової дієздатності неповнолітніх, зокрема автоматизованих перевірок віку в онлайн-платформах, транскордонного визнання емансипації та уніфікації правил для правочинів з елементами іноземного елемента.

Для України зарубіжний досвід Німеччини, Франції та Італії є цінним у контексті євроінтеграції та гармонізації цивільного законодавства. Цивільний кодекс України (статті 31–35, 203, 221–222) вже містить аналогічні механізми: неповна дієздатність від 14 років, обов'язкова згода представників

для значних правочинів, емансипація через шлюб або рішення суду. Однак українське регулювання потребує посилення: запровадження обов'язкових цифрових перевірок дієздатності в реєстрах, чіткіших правил для онлайн-правочинів, а також врахування принципу «найкращих інтересів дитини» як основного критерію при визнанні правочинів недійсними. Це особливо актуально в умовах післявоєнної відбудови, коли зростає кількість сімейних бізнесів, молодіжного підприємництва та транскордонних інвестицій.

Отже, порівняльний аналіз свідчить про стійку тенденцію до посилення захисту неповнолітніх при одночасному розширенні їхньої автономії пропорційно віку та зрілості. Подальша гармонізація в ЄС можлива через м'яке право, а для національних систем – через адаптацію до цифрових реалій та транскордонних відносин. Це дозволить забезпечити ефективний захист прав неповнолітніх у сучасному глобалізованому правовому просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 03.02.2026).
2. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012/C 326/02). *Official Journal*. С 326, 26.10.2012. Р. 391-407.
3. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB): vom 18. August 1896 (BGBl. I S. 195). Zuletzt geändert durch Artikel 1 G v. 28.10.2024 I Nr. 314. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> (дата звернення: 03.02.2026).
4. Medicus D. Allgemeiner Teil des BGB: ein Lehrbuch. 11. Auf. Heidelberg: C.F. Müller, 2016. 546 s. URL: <https://d-nb.info/1081276762/04> (дата звернення: 03.02.2026).
5. Bundesgerichtshof. Urteil vom 25.11.2004 – V ZB 13/04 (BGHZ 161, 170). URL: https://lorenz.userweb.mwn.de/urteile/vzb13_04.htm (дата звернення: 03.02.2026).
6. Bundesgerichtshof. Beschluss vom 28.04.2022 – V ZB 4/21. URL: <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=28.04.2022&Aktenzeichen=V%20ZB%204%2F21> (дата звернення: 03.02.2026).
7. Code civil (France). Version en vigueur au 03 février 2026. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/ (дата звернення: 03.02.2026).
8. Terré F., Simler P., Lequette Y. Droit civil: Les personnes. Les incapacités. Paris: Dalloz, 2018. 2036 p. URL: https://redoc-bibliotheque.enm.justice.fr/Default/doc/SYRACUSE/91887/droit-civil-les-obligations-francois-terre-philippe-simler-yves-lequette-francois-chenede?_lg=fr-FR (дата звернення: 03.02.2026).
9. Cour de cassation, Chambre civile 1, 14 janvier 2009, pourvoi n° 07-16.451. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000020107847> (дата звернення: 03.02.2026).
10. Codice Civile 2023. URL: <https://www.brocardi.it/codice-civile/> (дата звернення: 03.02.2026).
11. United Nations Convention on the Rights of the Child : impact on EU Member States. Brussels: European Parliament, 2025. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/779203/EPRS_BRI\(2025\)779203_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/779203/EPRS_BRI(2025)779203_EN.pdf) (дата звернення: 03.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026